

O Mili Gojsalić

(izvadak iz konferanse jubilarnog 15. izdanja klapske 'Pripovidi o Dalmaciji' održane 15. srpnja 2017. u Kostanju, tematski posvećene legendarnoj poljičkoj junakinji Mili Gojsalić)

Priredio: Ante Mekinić

(...) Kao uvod u priču o našoj legendarnoj junakinji Mili Gojsalić kojoj smo tematski posvetili večerašnju klapsku *Pripovid o Dalmaciji*, čut ćete još jednu veličanstvenu odu u versima Danka Anđelinovića – *Odu zemlji*:

Oda zemlji

O, zemljo naša, ljubljena i draga, u teškoj borbi zavoljena žarko,
ti do slobode nemaš drugog blaga, a tvoj je ponos naše sunce jarko.
Pod svakim kamom ljuti zmajić sniva, u svakoj brazdi krvav mač se trza,
u svakom vrelu vrije voda živa, pod svakim pragom krilat konjić 'rza.
Vjerujem u te, sveta zemljo moja, dubokom vjerom bregove što mrvi,
branjena ti si poplavama znoja, gol kamen čuvan bujicama krvi.
Kad tebe dušman spali, zgazi, smrvi, ti tad se vineš ispod grobnog kama,
i opet, jača snagom svoje krvi, ti ljepša sineš žarom žića tvog.
O, zemljo naša, mučenice sveta! O, tvrda hridi, raskrsnice svijeta!
O, rodna grudo, majko puka svog! O, zemljo moja, nek te čuva Bog!

Nemamo ni trunka sumnje da ste u ovim predivnim stihovima prepoznali završnu ariju iz opere „Mila Gojsalić“ Jakova Gotovca čija praizvedba je bila 1952. u Zagrebu, jer upravo je *Oda zemlji* svečana pjesma ove manifestacije kojom su otvoreni i ovogodišnji jubilarni 15. Dani Mile Gojsalić.

(...)

O slavnoj stanovnici renesansne Dalmacije Mili Gojsalić u njezinim rodnim Poljicama nije sačuvano nikakvih arhivskih tragova – piše u svom tekstu o najslavnijoj gorštačkoj heroini **prof. dr. Slobodan Prosperov Novak**. Nije sačuvana niti jedna stvarna potvrda iz koje bi se vidjelo da se herojstvo što ga je Mila Gojsalić izvela 1530. doista i dogodilo. Mogućnost da je njezina životna priča bila izmaštana, da joj je predložak bio sama Marulićeva Judita od koje je Mila Gojsalić bila mlađa samo desetak godina, sasvim je otvorena.

Činjenica jest da se u brojnim naraštajima nakon 1530. pripovijedalo kako je ova poljička cura, nakon ljubavne noći koju je silom provela u čadoru turskog vojskovođe, pred zoru u zrak digla barutanu i čador svog neželjenog ljubavnika Ahmed-paše.

Herojski čin i samoubojstvo djevojčino dogodili su se nakon što ju je Turčin obljubio. Djevojka je pred zoru kradom napustila tu ložnicu koja je njoj bila smrtna postelja, pa umjesto da je usnulom ljubavniku odrubila glavu kao što je to učinila Judita, ona je odmah kod izlaznih vrata istrгла neku baklju i onda s njom u zrak digla i svog silovatelja i njegov vojni logor.

(...)

U trenutku svoje herojske smrti Mila Gojsalić bila je vrlo mlada djevojka ali, kako ističe Prosperov Novak, istaknuti književni i povijesni znalac, svakako je mogla razabrati tragediju mnogih svojih vršnjakinja kojih je *dil odveden u vičnje sužanstvo a dil obaljen u tursko poganstvo*, koje su bile *z doma izgnane, bez blaga, bez sriće*. Živjela je u *Primorju hrvatskom plinjenom* kako veli onodobni pjesnik, i u njemu je stekla slavu svojom sasvim svetačkom smrću.

Iako nepismena, po napucima teološke, ali i vojne literature onoga vremena te učenih srednjovjekovnih traktata, umjesto života u sramoti i laži izabrala je život poslije smrti. Ona je izabrala ono što su crkveni oci srednjeg vijeka nazivali herojskim djevičanstvom, izabrala je smrt, ali ne izravnim i na svoj način sebičnim samoubojstvom, nego je u smrt, nakon što je izgubila tjelesnu nevinost, odlučila odvesti čitav turski vojni logor i, naravno, svoga krvnika, vojskovođu koji ju je netom silom obljubio.

Na taj način je, po principima u ono vrijeme važeće teologije, Mila Gojsalić sačuvala status Kristove djevice, ali je zadobila i status Kristove ratnice. U istom tijelu tako je bila jedna ista žena, naoružana pobožnošću, ali i hrabrošću, pa je ostala djevicom, a postala ratnicom. U toj mitološkoj kalkulaciji bila je ona djelomično Judita, a djelomično Ivana Orleanska.

(...)

Navodeći kako je naša Poljičanka Mila Gojsalić, premda nepismena, bila jedna od herojskih žena hrvatske razuđene renesansne republike, Prosperov Novak ističe da je kao hrabra seljančica visokim fabulativnim nabojem iskazala svoje geste, duh herojstva i tjelesne čistoće.

U bukthinji u koju se pretvorila, ona je naslutila krizu modernog svijeta, naslutila mu je ispraznost barem onoliko koliko i Zrinski kad s mačem u ruci izlazi pred turske puščane cijevi na nekom sigetskom mostiću. Ali ove žrtve koliko najavljuju

ispraznost vremena, toliko najavljuju smisao domovinske žrtve. Ovdje u ovim pričama nema nikoga koji bi žrtve spasio od Turaka.

Mila Gojsalić sebe je morala spašavati sama, a za takvo što imala je samo mit iz kojega je došla i u koji se vratila.

(...)

Mila Gojsalić bila je iz roda koji se u tridesetim godinama 16. stoljeća svakako imao dovoljno razloga dičiti starodrevnim porijeklom koje je sezalo čak do vremena Stjepana Držislava. Gojsalići su inače stara plemićka obitelj iz Poljica, podrijetlom iz Bosne. Obitelj je u svojoj prošlosti dala mnoge poljičke male i velike knezove i svećenike.

U Poljica, u Kostanje, 1468. prvi se doselio Dragiša Gojsalić. Vjerojatno je izbjegao pred Turcima. Iz vremena neposredno prije pada Poljica pod Turke 1540. nastale su i prve isprave koje spominju Gojsaliće. **Juraj Gojsalić**, sin Pavla, koji se spominje u ispravi iz 1540, prema predaji je otac Mile Gojsalić. Poznata kuća Gojsalića u Kostanju iz 15. stoljeća građena više kao utvrda, s debelim zidovima, puškarnicama i skrivenim izlazom za bijeg, danas je pod zaštitom Ministarstva kulture RH i nadamo se da ćemo uskoro dočekati dan kad će u njoj biti stalni izložbeni postav obilježen legendom o Mili Gojsalić.

(...)

Evocirajući sjećanje na Milu Gojsalić, podsjetimo da je prilikom jednog napada turske vojske na Poljica, a prije odlučujuće bitke, ova djevojka, Poljičanka iz Kostanja, odlučila učiniti veliki pothvat – otići u turski tabor, zvesti turskoga pašu, zapaliti barutanu i tako ubiti i pašu i sebe.

Turci su, naime, provalili u Poljica iz smjera Žrnovice, popalili usput Srinjine i Tugare, pa se niz brdo Gradac spustili u dolinu pod Gracem u Gatima gdje su Poljičani inače održavali svoje narodne sabore i birali knezove. Oko tisuću Poljičana odlučilo se suprotstaviti Turcima kojih je bilo desetak tisuća. Mila Gojsalić htjela im je pomoći, vjerojatno u dogovoru s knezovima poljičkim. Prije odlaska, zamolila ih je da za njen naum mole Boga. „Ako čujete i vidite dim pod Gracem, znajte da je barutana odletjela u zrak i ja s njom zajedno. Tada svi složno navalite na Turke“, poručila je. Uspjela je u svom naumu. Poljičani su potom s Mosora navalili na Turke, mnoge sasjekli, a ostatak natjerali da sami skaču s brda Ilinac u provaliju.

(...)

Sve Turke ponor proguta Ilinac.
Zborište pusto, nema više vijeća,

Po kneževu se stolu vije mah,
Izmijenila se zla i dobra sreća,
A slavni barjak sad je pepo, prah:
Nu vazda rodu sveta su Poljica
I vazda slavna Mile Gojslavica.

Tako je o sudbini naše Mile u svojim *Povjesticama* pjevao jedan od naših najvećih književnika 19. stoljeća, August Šenoa.

(...)

Veliko herojstvo i nesebična žrtva Mile Gojsalić bili su inspiracija mnogima, pa je ova poljička junakinja, iako tek jedna od mnogih u nekoć slavnoj Poljičkoj knežiji, bila velika tema u hrvatskoj književnosti, glazbi i umjetnosti. O njoj su pjesme pisali August Šenoa, Drago Ivanišević, Niko Anrijević, Juraj Kapić, Juraj Marušić, Ivan Tadin i mnogi drugi.

Mila Gojsalić bila je i tema slikaru Mirku Račkom, a slikar Ante Starčević naslikao je vitraj s likom heroine u crkvi sv. Nikole Tavelića u Sydneyu.

Skladatelj Jakov Gotovac je prema libretu pjesnika Danka Anđelinovića skladao operu „Mila Gojsalić“ dok je Boris Papandopulo prema pripovijesti Jurja Marušića skladao baletnu igru „Prsten“.

Kiparu Ivanu Meštroviću naša je Poljičanka također bila inspiracija. Njegov spomenik Mili Gojsalić u Podgracu nad Ilincem otkriven je tek 20. kolovoza 1967.

Milinin imenom diče se ulice u Splitu, Zadru, Omišu, Podstrani... poneki brod... udruga... ali i jedna samozatajna manifestacija začeta 2003. baš na ovom mjestu, koja pod visokim pokroviteljstvom Predsjednice RH upravo obilježava desetljeće i pol svoga postojanja – **Dani Mile Gojsalić** (...)